

ТИПОВИ ТУЂЕГ ГОВОРА У ПИСАЊУ СРБОФОНИХ ГОВОРНИКА НА ЕНГЛЕСКОМ

Употреба туђег говора једна је од најфундаменталнијих одлика свакодневне људске конверзације. Туђе ријечи наводимо како бисмо образложили своје аргументе, или оспорили туђе, како у говору, тако и у писању. У овом раду, узевши у обзир и прескриптивни и дескриптивни приступ посматрању туђег говора у савременом енглеском језику, покушали смо да установимо најзаступљеније типове туђег говора у писању србофоних говорника на енглеском језику. Испоставило се да се управни и слободни управни говор јављају у значајно мањем броју случајева од неуправног говора. Као најзаступљенији глагол у уводним клаузама у управном говору издваја се глагол *say*. Овај глагол најчешћи је у уводним клаузама и у неуправном говору, поред глагола *think*, *claim*, *believe*, *tell* и *ask*. Значајно присуство глагола *claim* може се сматрати одликом међујезика србофоних говорника енглеског језика. Када је у питању слагање времена између уводне клаузе у којој је глагол у претериту и времена у зависној клаузи, биљежимо и помјерање времена у зависној клаузи, као и одступање од слагања времена. Понекад је то одступање у складу са изнимкама које допуштају прескриптивни и дескриптивни приступ, а у извјесном броју случајева може се сматрати посљедицом трансфера из српског језика. Претрагом корпуса нисмо пронашли примјере слободног неуправног говора.

Кључне ријечи: туђи говор, управни говор, неуправни говор, уводне клаузе, слагање времена, аргументативни састави, србофони говорници енглеског језика

* srdjan.sucur@ffuis.edu.ba

УВОД

У свакодневној конверзацији често цитирамо, опонашамо или парафразирамо говор других, али и сопствени говор. Како наводи Бахтин (Bakhtin, 1981: 337), преношење и оцјена¹ туђег говора² и дискурса су међу најраспрострањенијим и најфундаменталнијим темама људског говора. Говорење је централна људска активност, а преноси се и на писани облик. У енглеском језику то се најчешће чини употребом уводног глагола³ (енг. *reporting verb*) уз спомињање говорника, те онога што је речено. Готово да нема дана када у некој од етапа разговора своје тврдње не „бранимо“ директним или индиректним навођењем туђег говора (McCarthy, 1998: 150, према Campbell-Larsen, 2015: 336). Исти случај је и у академском писању, које је често производ умног рада једног, или више аутора, који упориште за своје аргументе налазе у раду других истраживача, или пак туђе ставове оспоравају. У писању⁴ је, употребом конвенција, неопходно истаћи разлику између сопствених ријечи и говора других. Пишући, аутори често развијају сопствене идеје и мишљење „одговарајући“ на идеје и аргументе претходних аутора (Hunston & Oakey, 2010: 212). Директни говор нпр. у новинском дискурсу може да послужи за дистанцирање, док се у индиректном може препознати субјективна перспектива извјештача (Јеротијевић Тишма, 2015: 279).

У овом раду представимо типове туђег говора у савременом енглеском језику. Затим ћемо покушати да утврдимо његове најзаступљеније типове, као и најчесталије глаголе у уводним клаузама у корпусу аргументативних састава србофоних говорника написаних на енглеском језику, у циљу описивања ове, досад неистражене, одлике њиховог међујезика. У примјерима неуправног говора гдје је уводни глагол у претериту, а уочено је одступање од слагања времена у зависној клаузи, извршићемо анализу грешака како бисмо установили да ли је присутан трансфер из српског језика.

¹ „Ауторске дидаскалије неријетко, међутим, 'не указују толико на саму чињеницу туђег говора, но садрже и његову оцјену, однос аутора према њој, карактеристику говорника, тј. јављају се експресивним, изражајним средством“ (Ковачевић, 2012: 16)

² „Туђи говор“, наводи Марковић (2015: 209), „заправо јесте *препричани говор* (енг. *reported speech, represented speech.*)“

³ Јеротијевић (2011: 646) биљежи и синтагму „преносећа клауза“.

⁴ У овом раду под термином „писање“ подразумевамо писану продукцију студената, односно аргументативне саставе.

ТИПОВИ ТУЋЕГ ГОВОРА У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

Као и у погледу многих других граматичких питања, у англистичкој литератури постоје најмање два начина посматрања типова туђег говора; прескриптивни и дескриптивни. Основна разлика међу њима јесте тумачење потребе за слагањем времена у неуправном говору (енг. *backshift*) између уводне и зависне клаузе. Прескриптивни начин у својој основи има језички стандард и очување језичког идиома, али неки аутори га оспоравају (McCarthy, 1998) тврдећи да се његовом примјеном занемарује стварна ситуација у свакодневном говору, који се попут живог организма мијења и еволуира. То оспоравање је повод за дескриптивни приступ који описује језик какав јесте у својим аутентичним облицима и разним регистрима⁵. Дескриптивне граматике објективно приказују стварну употребу језика, без обзира на то да ли се, по аршинима прескриптивизма, таква употреба сматра стандардном или нестандартном (Eckhardt, 2001: 4–5). Описи типова туђег говора у неким уџбеницима страних језика, намијењеним неизворним говорницима, често дјелују непотпуно и недоречено, и сматра се да не садрже аутентичне примјере говора (Eckhardt, 2001: 74), те да ученике не спремају за језичке изазове ван учионице, јер пружају само „половичан” увид у природу језика (Yule, Mathis & Hopkins, 1992: 245, према Eckhardt, 2001: 13–14). Пошто су учесници у нашем истраживању енглески језик претежно учили у формалним контекстима⁶, у којима је прескриптивна традиција доминантна, ми ћемо јој дати условну предност, али ћемо евентуалне грешке у употреби облика туђег говора анализирати узевши у обзир и дескриптивну традицију, јер се енглески језик учи и усваја и ван учионице.

Како истичу Хадлстон и Пулам (Huddleston & Pullum, 2002: 1023), два су главна типа туђег говора у енглеском језику; управни и неуправни. Циљ управног је да пренесе говор у оригиналном облику, док неуправни говор преноси само његов садржај.

⁵ Употреба туђег говора у разговорном језику и новинском дискурсу значајно се разликују, те је туђи говор у потоњем три пута учесталији (Eckhardt, 2001: vi).

⁶ Контекст учења енглеског језика на српском говорном подручју детаљно описују Томовић и Марковић (Tomović & Marković, 2020), приказујући језичку ситуацију, језичку политику у настави страних језика у основним и средњим школама, статус енглеског језика у контексту високог образовања, приступе настави енглеског језика и трендове од седамдесетих година прошлог вијека.

Управни говор

Управни говор у енглеском језику, наводе Кверк, Гринбаум, Лич и Свартвик (Quirk, Greenbaum, Leech & Svartvik, 1985: 1022), издвојен је знацима навода. Уводна клауза (ауторска дидаскалија⁷), може се наћи испред (у препозицији, Ковачевић, 2012: 16), иза управног говора (у постпозицији), или унутар (у интерпозицији). Уколико се уводна клауза налази у препозицији, или постпозицији, може доћи до инверзије између субјекта и предиката, ако је глагол уводне клаузе у презенту или претериту (Quirk et al., 1985: 1022).

Управни говор може обухватати и више реченица. У том случају уводна клауза се обично наводи испред прве реченице. Уводне клаузе често се и изостављају, а у представљању разговорног језика у писању, када је идентитет говорника очит из контекста, често се изостављају и знаци навода. Када су у питању сценарији позоришних комада, формални извјештаји са састанака, и неки типови новинских наслова, уводне клаузе и знаци навода се обично изостављају (Quirk et al., 1985: 1022).

Од честих глагола који се користе у уводним клаузама у управном говору Кверк и остали (1985: 1024) издвајају 40 следећих:

Add	Comment	Object	Say
Admit	Conclude	Observe	Shout (out)
Announce	Confess	Order	State
Answer	Cry (out)	Promise	Tell
Argue	Declare	Protest	Think
Assert	Exclaim	Recall	Urge
Ask	Explain	Remark	Warn
Beg	Insist	Repeat	Whisper
Boast	Maintain	Reply	Wonder
Claim	Note	Report	Write

Уводни глагол који је најчешћи у свим регистрима јесте *say* (Quirk et al., 1985: 1024), а слиједи га глаголи *tell* и *ask* (Goodell, 1987: 315–316).

⁷ За опис туђег говора у српском језику в. Ковачевић, 2012.

Неуправни говор

Поред претходно наведених честих уводних глагола у управном говору, у неуправном се користе и глаголи говорења и мишљења, а од учесталијих Кверк и остали (1985: 1025) издвајају *believe, feel, imagine, know, mention, realize, recognize* и *suppose*. Ова група глагола назива се и „чињеничним” (енг. *factual verbs*), а Кверк и остали (1985: 1181) наводе 121 такав глагол, те их дијеле на „јавне”, тј. глаголе говорног чина (енг. *speech act verbs*), попут *agree, claim, promise*, те „приватне”, тј. глаголе којима се изражавају интелектуална стања⁸ попут вјеровања или открића/сазнања/спознаје, нпр. *decide, think, learn*.

Приликом претварања управног говора у неуправни, неопходно је, истичу Гринбаум и Кверк (Greenbaum & Quirk, 2003: 298–9) извршити неколико измјена. Те измјене огледају се, између осталог, у слагању времена⁹ између уводне и зависне клаузе¹⁰, пошто се препричавање нечијег исказа неминовно одвија након што је тај исказ изговорен, те је неопходно указати на временску дистанцу. Уколико је глагол у уводној клаузи у претериту, исказ у презенту управног говора трансформише се у претерит у неуправном, претерит у управном говору остаје у истом облику у неуправном, или се претвара у плусквамперфекат, а и садашњи перфекат и плусквамперфекат у неуправном говору изражавају се плусквамперфектом. Исти аутори додају да је слагање времена произвољно уколико је тврдња из исказа у управном говору валидна и у тренутку препричавања¹¹. Глагол у уводној клаузи може да буде и у презенту, ако се разговара о догађајима из скоре прошлости, као и када се цитирају ријечи чувених књижевних дјела, или познатих писаца, мислилаца и научника, чији ставови се уважавају и данас. Овај поглед на природу неуправног говора карактеристичан је за прескриптивни приступ и широко је заступљен

⁸ Та стања се и називају приватним будући да се не могу опазити (Quirk et al., 1985: 1181).

⁹ Помјерању, премјештању (Ђорђевић, 2007: 341–342)

¹⁰ Зависна клауза обично има облик номиналне *that* клаузе (енг. *nominal that clause*) (Quirk et al., 1985: 1025–1026). Као и у већини клауза овог типа, везник *that* се често изоставља из зависне клаузе у нешто мање формалном неуправном говору.

¹¹ У новинским чланцима, наводи Јеротијевић Тишма (2015: 281), има мање слагања времена, будући да је намјера аутора текста да, без враћања у прошлост, садржај повеже са садашњим тренутком.

у настави енглеског језика као страног широм свијета, као и пропратној литератури (Eckhardt, 2001: 41–48).

Поред слагања времена између уводне и зависне клаузе, у неуправном говору потребно је, истичу Кверк и остали (1985: 1025–1029), извршити и измјене које се тичу осталих деиктичких својстава језика, попут: временских одредница, просторних одредница, личних и показних замјеница. Уколико је глагол у уводној клаузи у претериту, нпр. временска одредница *yesterday* се мијења синтагмом *the day before yesterday*, просторна одредница *here* просторном одредницом *there*, замјенице у 1. и 2. лицу мијењају се замјеницама у 3. лицу, или именицама, а показне замјенице *this* и *these* мијењају се показним замјеницама *that* и *those*. Што се тиче препричавања питања, Ђорђевић наводи да:

У индиректним питањима која рођињу *veznicima* IF и WHETHER, сем ако директно питање рођиње упитним заменичким облицима, не појављује се глагол DO и нема инверзије (2007: 342–343)

Основна разлика у прескриптивном и дескриптивном третирању питања неуправног говора огледа се у потреби за слагањем времена. Ђорђевић (2007: 342) наглашава да је „*помјерање у индиректном говору [...] обично факултативно, али ако остане презент, он у индиректном говору наглашава да се ситуација није променила.*”

Објашњавајући промјене до којих долази у неуправном говору, Хадлстон и Пулам (2002: 151–156), уводе појам „помјереног” претерита (енг. *backshifted preterite*), и наглашавају да га треба разликовати од „обичног” претерита (енг. *ordinary preterite*). Они истичу да то помјерање не треба посматрати као синтаксички процес, јер претерит у неуправном говору није изведен промјеном презента у претерит, већ се ради о посебној употреби претерита. Говорећи о обавезном и произвољном помјерању, сугеришу да се помјерени претерит можда може сматрати прагматички еквивалентим презенту, јер, премда се клаузе у којима је до помјерања дошло и оне у којима се није десило разликују у значењу, те разлике немају прагматички значај.

Уколико у обзир узмемо досадашња корпусна истраживања, те прескриптивни поглед на слагање времена у неуправном говору, комбинације глаголских времена које можемо очекивати у уводним и зависним клаузама јесу следеће: *īреѡерии–īреѡерии*, *īреѡерии–īрезени*, *īрезени–īреѡерии*, *īрезени–īрезени*. Бајбер, Конрад и Лич (Biber, Conrad & Leech, 2003: 153) наводе да су комбинације претерит–презент и презент–претерит одлика говорног регистра, а у корпусу који је предмет наше анализе можемо очекивати све

наведене комбинације, јер су студенти који су учествовали у нашем истраживању енглески језик усвајали и учили како у формалним контекстима, тако и ван учионице.

Слободни неуправни и слободни управни говор

Кверк и остали (1985: 1032) истичу да се слободни неуправни говор користи (нарочито у писању) како би се препричао нечији говор, или ток мисли (енг. *the stream of thought*). У основи, ради се о врсти неуправног говора, али а) уводна клауза се обично изоставља, и б) структуре из управног говора обично остају непромијењене (попут узвика, питања и сл.). Оно што наговјештава да се ради о неуправном говору јесте заправо помјерање времена у зависној клаузи, затим промјене у личним и показним замјеницама, те промјене прилошких облика. Слободним неуправним говором приповједач, стапајући сопствени глас са гласом јунака, приказује јунаков унутрашњи свијет, а слободне структуре туђег говора су веома фреквентне у новинарству (Николић, 2018: 212–215).

С друге стране је слободни управни говор, који се такође користи у писању како би се представио нечији ток мисли, а представља облик управног говора. У наравију се уклапа без уводне клаузе, а од наравије у прошлости разликује се употребом садашњих времена (Quirk et al., 1985: 1032).

Премда се сматрају својством књижевности, тј. књижевноумјетничког функционалног стила, те имају функцију изражавања тока свијести, слободне форме директног и индиректног говора Јеротијевић Тишма (2015: 280–289) биљежи и у публицистичком стилу.

КОРПУС И МЕТОД

У овом истраживању послужили смо се корпусом сачињеним од аргументативних састава¹² на енглеском језику, србифоних студентата англистике Универзитета у Источном Сарајеву, Универзитета у Бањалуци, Универзитета у Београду и Универзитета у Новом Саду. Овај корпус дио је међународног корпуса: *International Corpus of Learner English (ICLE), version 3*. Прва верзија објављена је 2002. године, а проширена, друга верзија 2009. године. Трећа верзија корпуса

¹² Већина досадашњих сличних истраживања у основи је имала корпуре сачињене од аргументативних састава студентата који су изворни говорници истих језика, а енглески им је страни (Paquot & Granger, 2012: 131)

(*International Corpus of Learner English Online*, 2020, internet), који, поред 24 национална корпуса, по први пут садржава и поткорпус србофоних говорника енглеског језика (који и представља основу за ово истраживање) доступна је од 2020. године и нуди бројне могућности (контрастивне) анализе међујезика неизворних говорника енглеског. У формирању српског поткорпуса учествовало је 325 студената, а састоји се од око 200.000 ријечи. Евалуацијом 20 насумично одабраних есеја србофоних студената, у складу са Заједничким европским референтним оквиром за језике – ЗЕРОЈ (енг. *Common European Framework of Reference for Languages – CEFR*), која је сачињена од стране професионалног оцјењивача, установљени су сљедећи нивои достигнућа:

Табела 1. Евалуација насумично одабраних 20 састава из српске компоненте корпуса *ICLE* у складу са ЗЕРОЈ (прилагођено из Granger, Dupont, Meunier, Naets & Paquot, 2020: 14).

Матерњи језик	Б2 (и ниже)	Ц1	Ц2	Укупно
српски	4	11	5	20

Први задатак овог истраживања јесте да утврдимо све типове туђег говора који се јављају у писању србофоних говорника на енглеском језику, те да установимо који типови су најзаступљенији. Затим, претрагом раније наведених честих уводних глагола, покушаћемо да издвојимо оне најзаступљеније у нашем корпусу, како у управном (Quirk et al., 1985: 1024), тако и у неуправном говору (Quirk et al., 1985: 1024, 1181). Корпус ћемо да претражујемо уз помоћ софтверског алата за електронско претраживање корпуса – *AntConc v3.5.8*. Претраживаћемо леме, тј. све облике у којима глаголи могу да се јаве; нпр. глагол *say* – *saying, says, said*, или глагол *tell* – *telling, tells, told*, и сл, а у претрагу ћемо по потреби укључивати и везник *that*.

Слободни неуправни говор се, усљед одсуства „чврстих формалних маркера” (Палибрк, 2010: 143) тешко препознаје. Стога, није могуће осмислити одговарајуће упите за софтверску претрагу корпуса. Овај тип неуправног говора ћемо покушати да препознамо ишчитавањем насумично одабраних 20 састава¹³. Пошто су састави који чине корпус аргументативног типа, а ова врста неуправног говора, како смо раније навели, својствена књижевноумјетничком функционалном стилу, претпоставка је да слободни неуправни говор нећемо забиљежити.

¹³ По пет са сваког од четири Универзитета чији су студенти су писали саставе за потребе српске компоненте корпуса *ICLEv3*.

АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА

Управни и слободни управни говор
у писању србофоних говорника на енглеском

Примјере управног говора у корпусу регистровали смо користећи софтверски алат *AntConc* v3.5.8, уношењем знака навода [“] у претрагу. У анализираном корпусу управни говор забиљежили смо у 43 примјера. У свим издвојеним примјерима, уколико је присутна, ауторска дидаскалија налази се у препозицији. Најзаступљенији глагол у уводним клаузама јесте *say* (забиљежен у 19 случајева [~ 44%], од чега 8 пута у презенту [~42%], и 11 пута у претериту [~58%]). Наводимо један примјер гдје је у претериту:

1. They brought the traditional patriarchal system to its knees and said: “We will not be treated like cattle, we are human beings like everyone else, and we deserve equal rights.”

Сљедећи најзаступљенији глагол у уводним клаузама јесте глагол *ask* ([y]питати, [за]тражити, захтијевати, замолити), забиљежен у 6 примјера (~14%), од којих наводимо сљедећи:

2. First of all, one has to ask himself, “would bringing this law be direct assault on the free will, which is the basis of the modern society?”

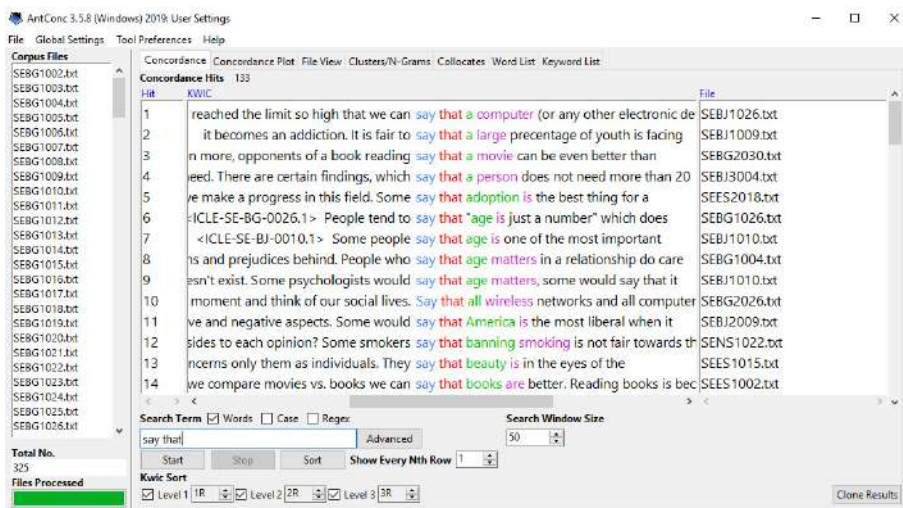
Најзаступљенији глаголи у уводним клаузама су, дакле, *say* и *ask*, што у извјесној мјери потврђује резултате досадашњих истраживања која су обухватила изворне говорнике енглеског језика. Изузетак је глагол *tell*, који је, како смо раније навели, на другом мјесту по учесталости у говору и писању изворних говорника, док је у нашем корпусу забиљежен у једном примјеру.

Слободни управни говор забиљежен је у 14 примјера. У свим примјерима ауторска дидаскалија је изостављена. У неким случајевима ради се о реторским питањима, или номинализацији, а у једном примјеру се Хамлетово „бити или не бити” уводи управо спомињањем имена овог Шекспировог лика:

3. To watch a movie or to read a book, question is now? It is almost as same as Hamlet's “To be or not to be!”

Неуправни говор у писању србофоних говорника на енглеском језику

Примјере неуправног говора у корпусу такође смо претраживали користећи *AntConc* v3.5.8, уношењем у претрагу раније описаних глагола које изворни говорници често користе. Примјер резултата претраге помоћу конкордансе *say that* налази се на Слици 1.

Слика 1. Упит за конкордансу *say that*

У наставку ћемо представити неке од најзаступљенијих глагола у уводним клаузама¹⁴ у неуправном говору.

Од најзаступљенијих глагола који се у разним облицима јављају у уводним клаузама у корпусу издвојили су се глаголи говорења: *say*, *tell*, *claim* и *ask*, те мишљења: *think* и *believe*. Дистрибуција преосталих 155 глагола (Quirk et al., 1985: 1024, 1181) у обрађеном корпусу је значајно мања, те би могла бити предмет будућег квантитативног истраживања.

Глагол *say* је убједљиво најчесталији у уводним клаузама, и у свим облицима у којима може да се јави забиљежен је 432 пута. Од тога, заједно са везником *that* јавља се у 190 уводних клауза (~44%).

4. а) There are certain findings, which say that a person does not need more than 20m2 of a living space, and this could be very inspirational data.

¹⁴ Уводне клаузе су подвучене, а зависне су у курсиву.

б) My friend says that you are a fool if you marry early, she always says that it will probably do more harm than good.

в) Nowadays, I hear people saying that it seems to be human nature.

г) One Russian shaman said that urban life exhausts all his energy and that he needs, once in a while, to spend several days in the taigas in his birthplace, in order to recharge his batteries.

Следећи најзаступљенији јесте глагол мишљења *think*. Овај глагол употребљен је у уводним клаузама 418 пута, а са везником *that* присутан је у 99 примјера (~23.7%).

5. а) So I think that money is not the problem but the problem is in people and in their way of thinking.

б) If someone thinks that process of learning stops with getting the degree, than it is a serious problem and that person is mistaken.

в) Women look for men with more life experience thinking that they may understand and guide them through life.

г) I have a boyfriend whom I thought that is actually richer because both of his parents are doctors.

На трећем мјесту по заступљености јесте још један глагол мишљења; *believe*, кога биљежимо у 109 примјера (од тога 100 пута са везником *that* [-92%]).

6. а) However, I believe that these claims can easily be refuted and argued against.

б) Lovers of books defend the words written on pages while movie lovers believe motion picture is future.

в) I believe that you can not choose who you are going to fall in love with.

г) For example, only 3 percent of the students believed that they learned more in an online-only class than in face-to-face class.

На следећем мјесту по заступљености у уводним клаузама је глагол *tell*, кога биљежимо у 82 примјера (од тога 4 пута са везником *that* [-5%]).

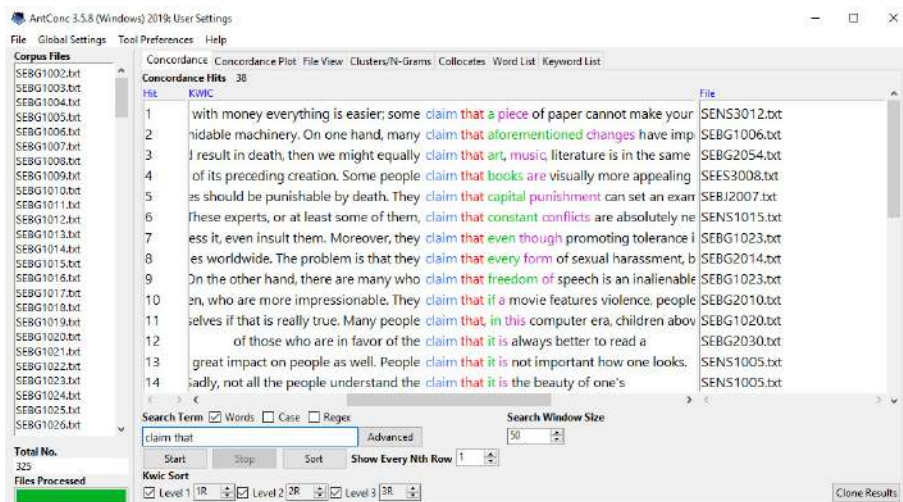
7. а) Genetics play the big part in anyone's appearance therefore it is easy to tell how good someone's genetics are.

б) The decisive moment in the novel is when Holden tells his sister Phoebe how he wants to be the catcher in the rye, the one that would prevent children from falling from innocence to experience.

в) The society is telling us to be who we are not, and if we fail to become what they told us we get judged.

г) Then he told me that he has not been there in thirty years.

Глаголе *claim*¹⁵ и *ask* биљежимо у приближно једнаком броју примјера; 72 случаја (46 са везником *that* [-64%]), односно 66. Преглед конкордансе *claim that* нудимо на Слици 2.

Слика 2. Упит за конкордансу *claim that*

Ишчитавањем насумично одабраних 20 састава нисмо пронашли примјере слободног неуправног говора, а србофони говорници енглеског језика у писању, у случајевима гдје употребљавају неуправни говор, глаголе у уводним клаузама претежно користе у презенту. На основу примјера у којима уводне клаузе садрже глаголе у претериту покушаћемо да утврдимо да ли се србофони говорници енглеског у свом писању ослањају на прескриптивни, или дескриптивни поглед на слагање времена у зависним клаузама, те по потреби извршити анализу грешака.

Слагање времена у зависним клаузама у неуправном говору и анализа грешака¹⁶

Као што смо раније споменули, на основу корпуса који смо обрадили, у писању, када користе неуправни говор, србофони говор-

¹⁵ Нешто чешће присуство глагола *claim* (тврдити), чињеничног глагола говорног чина, који је у корпусу који смо обрадили један од најчешћих у уводним клаузама у неуправном говору, можемо сматрати једном од карактеристика међујезика србофоних говорника енглеског језика.

¹⁶ Примјере у којима се одступа од норми савременог енглеског језика означаћемо астериском (*).

ници у уводним клаузама претежно користе глаголе у презенту. У случајевима када су уводне клаузе у претериту, можемо да очекујемо слагање времена у зависној клаузи, али и случајеве у којима до слагања времена не долази, због трансфера из њиховог матерњег језика, или прихваћеног одступања од правила.

У примјеру 4. г), спомиње се руски шаман који тврди како му градски живот црпи сву енергију, те да му је повремено неопходно да проведе неколико дана у тајгама у свом родном крају, како би „напунио батерије”. У овом случају одступа се од слагања времена, премда је глагол у уводној клаузи у претериту. То се повинује и прескриптивном и дескриптивном приступу, уколико је шаман и даље жив, а његова изјава и даље релевантна. Не можемо са сигурношћу да тврдимо да ли је у овом случају дошло до одступања у слагању времена услед познавања правила и изнимки, или трансфера из српског језика, у коме се не инсистира на слагању времена као у енглеском.

Исти је случај и у примјеру 5. г), гдје ауторка говори како је испрва мислила да јој је момак богатији, пошто су му оба родитеља доктори. Овај примјер је отворен за различите интерпретације, те би био прихватљив и у случају да је дошло до слагања времена. Али ни у овом примјеру не можемо тврдити да се ради о (не)познавању правила или трансферу из српског језика.

У примјеру 7. г) аутор говори како му је отац рекао да у биоскопу није био 30 година. Ни у овом случају не биљежимо слагање времена, премда је у уводној клаузи употријебљен глагол у претериту. У овом примјеру, слагање времена би било пожељно, те је, умјесто садашњег перфекта трајне ситуације требало употријебити плусквамперфекат. Али, ако је садашњи перфекат трајне ситуације потрајао и након тренутка када је оригинални исказ изговорен, у том случају би слагање времена било произвољно.

У примјеру 8, у којем аутор говори како је некада давно неко изјавио да је љубав слијепа, не долази до слагања времена, премда је уводни глагол у претериту:

8. A long, long time ago somebody said that *love is blind* and those words come through our ears very often, even today, and that will be like that, as long as love is around.

Одступање од слагања времена у зависној клаузи у овом случају је у складу и са прескриптивним и са дескриптивним тумачењем овог питања, пошто се у исказу налази чињеница која је актуелна и у тренутку када је исказ наведен у неуправном говору, као што је била и када је први пут изговорен.

Од примјера у којима одступање у слагању времена са сигурношћу можемо сматрати грешком и приписати трансферу наводимо примјер 9. а):

9. а) *When I was in highschool a friend told me that she doesn't want to be friends with another girl because she's fat.

У овом примјеру ауторка говори о пријатељици која јој је у средњој школи рекла да не жели да се дружи са једном дјевојком јер је дебела. У овом случају би, уколико узмемо у обзир и прескриптивни и дескриптивни приступ, требало доћи до слагања времена, пошто је глагол у уводној клаузи у претериту, а временски оквир исказа смјештен у средњошколске дане, неколико година прије него што је у неуправном говору споменут у саставу. У вријеме када је исказ изговорен, њена пријатељица је била става који се до тренутка писања предметног састава можда и промијенио, тако да би исправан облик овог примјера био сљедећи:

9. б) When I was in highschool a friend told me that she didn't want to be friends with another girl because she was fat.

Од примјера у којима долази до слагања времена у зависној клаузи, поред примјера б. г), наводимо и примјер 10, гдје је неуправни говор уведен глаголом *learn*, који, како смо раније навели, описује интелектуално стање спознаје:

10. [...] *we learned that it would be required of us to make global and monthly plans one day [...]*.

У 10. примјеру аутор састава, који је у том тренутку био студент 2. циклуса студија, у цијелости сагледава своје формално образовање на 1. циклусу као окончано, описујући шта се у том периоду учило у оквиру педагошко-психолошко-методичко-дидактичке групе предмета. Пошто је уводни глагол у претериту, у зависној клаузи долази до слагања времена што је у складу са прескриптивним приступом. Но, у овом случају би било прихватљиво и одступити од слагања времена, будући да се на споменутој групи предмета и данас изучава иста материја.

На основу свега можемо да закључимо да се србофони говорници у писању, у корпусу који смо обрадили углавном повинују правилима о слагању времена у неуправном говору између уводне и зависне клаузе, која и потенцира прескриптивни приступ. Али, биљежимо и случајеве када се од правила погрешно одступа, што можемо приписати трансферу из српског језика. У извјесном броју примјера

одступа се од правила на начин који је у савременом енглеском језику допуштен, али не можемо са сигурношћу да тврдимо да до тога долази услед познавања и прескриптивног и дескриптивног приступа, или можда услед трансфера. Неко будуће слично истраживање могло би бити обогачено тзв. критеријумом прихватљивости (енг. *acceptability criteria*), гдје би се од учесника захтијевало да оцијене који су од случајева гдје се од слагања времена одступа прихватљиви, те да образложе зашто је то тако.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду понудили смо преглед типова туђег говора у енглеском језику, те покушали да утврдимо најзаступљеније типове у писању србофоних говорника на енглеском језику, као и најчесталије глаголе у уводним клаузама. Учинили смо то узевши у обзир и прескриптивно и дескриптивно поимање туђег говора, који се углавном разликују у томе потенцирају ли слагање времена између уводне и зависне клаузе, уколико је глагол у уводној клаузи у претериту.

Софтверском претрагом корпуса установили смо да се, од два најзаступљенија типа туђег говора у енглеском, управни говор јавља у значајно мањем броју случајева од неуправног. У мањем броју случајева забиљежен је и слободни управни говор. Најзаступљенији глагол у уводним клаузама у управном говору јесте глагол *say*, што се подудара са истраживањима која су обухватила изворне говорнике енглеског језика. У свим случајевима ауторска дидаскалија налази се у препозицији.

Глаголи *say*, *think*, *claim*, *believe*, *tell* и *ask* су најзаступљенији у уводним клаузама у неуправном говору. Једном од карактеристика међујезика србофоних говорника енглеског језика можемо да сматрамо значајну употребу глагола *claim*. У одабраном корпусу нисмо забиљежили примјере слободног неуправног говора.

Када су у питању прескриптивни и дескриптивни поглед на слагање времена између уводне и зависне клаузе у неуправном говору, забиљежили смо примјере у којима долази до слагања, као и оне у којима је слагање времена изостало. У извјесном броју случајева тај изостанак можемо приписати трансферу из матерњег језика учесника. У случајевима у којима се од слагања времена правилно одступа, у складу са дескриптивном традицијом, не можемо са сигурношћу утврдити да је то учињено услед познавања изнимки у којима се то слагање не потенцира.

Будућом анализом могле би бити обухваћене преостале 24 компоненте корпуса ICLeV3, како би се контрастивном анализом међујезика установили типови туђег говора у аргументативним саставима на енглеском и осталих неизворних говорника који су учествовали у формирању споменутог корпуса. Тиме би се са већом сигурношћу могло тврдити јесу ли извјесни обрасци препознати у писању србофоних говорника на енглеском (попут употребе глагола *claim* у уводним клаузама) својствени само њиховом међујезику.

Извори

International Corpus of Learner English Online (2020). <https://corpora.uclouvain.be/cecl/icle/home>. Preuzeto 11. 9. 2023.

Литература

- Јеротијевић Тишма, Д. (2015). Слободне структуре туђег говора у енглеском и српском новинском дискурсу. У М. Ковачевић (Прир.), *Наука и слобода*. Књига 13. Том 1 (274–294). Пале: Филозофски факултет.
- Јеротијевић, Д. (2011). Типови и функције туђег говора у језику српских писаних медија. *Радови Филозофског факултета*, 13/1, 645–660.
- Ковачевић, М. (2012). О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора. *Српски језик*, XVII, 13–38.
- Марковић, Ј. (2015). Модификације директног говора у академском дискурсу. У М. Ковачевић (Прир.), *Наука и слобода*. Књига 9. Том 1 (207–219). Пале: Филозофски факултет.
- Николић, М. (2018). Модели преношења туђег говора у настави српског као страног језика. У Љ. Бајић, Ј. Гинић и Н. Станковић Шошо (Прир.), *Актуелни теоријско-методолошки проблеми проучавања и наставе словенских језика, књижевности и култура*, (206–220). Београд: Филолошки факултет
- Палибрк, И. (2010). О преводу слободног неуправног говора у романима *Госпођа Даловеј* и *Ка свештенику*. *Наслеђе*, 15/1, Крагујевац, 143–151.

Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays by M. M. Bakhtin*. Austin: University of Texas Press.

- Biber, D., Conrad, S. & Leech, G. (2003). *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Campbell-Larsen, J. (2015). Reported speech: A central skill in conversation. In P. Clements, A. Krause, & H. Brown (Eds.), *JALT2014 Conference proceedings* (335–343). Tokyo: JALT.
- Đorđević, R. (2007). *Gramatika engleskog jezika, IV izdanje*. Beograd: Čigoja štampa.
- Eckhardt, S. E. B. (2001). *Reported speech: empirical corpus findings compared with EFL/ESL textbook presentations*. (Master's thesis). Iowa State University.
- Goodell, E. W. (1987). Integrating theory with practice: An alternative approach to reported speech in English. *TESOL Quarterly*, 21 (2), 305–325.
- Granger, S., Dupont, M., Meunier, F., Naets, H. & Paquot, M. (Eds.). (2020). *International Corpus of Learner English – Version 3*. Louvain-La-Neuve, Belgium: Presses universitaires de Louvain.
- Greenbaum, S. & Quirk, R. (2003). *A Student's Grammar of the English Language*. Harlow, Essex: Longman.
- Huddleston, R. & Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunston, S. & Oakey, D. (2010). *Introducing Applied Linguistics – Concepts and Skills*, New York: Routledge.
- McCarthy, M. J. (1998). *Spoken language and applied linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paquot, M. & Granger, S. (2012). Formulaic language in learner corpora. *Annual Review of Applied Linguistics*, 32, 130–149.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London – New York: Longman Group Limited.
- Tomović, N. & Marković, J. (2020). *The Status of English in Serbia*. In Granger, S., Dupont, M., Meunier, F., Naets, H. & Paquot, M. (Eds.). *International Corpus of Learner English – Version 3* (236–241). Louvain-La-Neuve, Belgium: Presses universitaires de Louvain.
- Yule, G., Mathis, T. & Hopkins, M. F. (1992). On reporting what was said. *English Language Teaching Journal*, 46 (3), 245–251.

Srđan R. Šućur

TYPES OF REPORTED SPEECH
IN SERBIAN EFL STUDENTS' WRITING IN ENGLISH

Summary

The use of reported speech is one of the most fundamental characteristics of everyday human conversation. We use reported speech to support our own arguments, or to dispute others', both in speech and writing.

In this paper we set out to distinguish the most common types of reported speech in Serbian EFL students' writing in English. We do so referring to both a prescriptive and a descriptive approach to reported speech in contemporary English language. The main difference between the two approaches is the way they treat the role of backshift in reported speech. The former, relying on Standard English, insists that, if the verb in the reporting clause is in the past tense, the verbs in the reported clause should be in a past tense too. The latter argues that there is (usually) no need for backshift in such instances, and maintains that the prescriptive rules are not telling of the actual use of the language, which, more often than not, is not in accordance with the said rules. However, since the students whose essays we are analysing have mostly been learning English in formal contexts, where linguistic prescriptivism is common, this research is going to have a subtle bias towards the prescriptive tradition, in terms of how we interpret examples where there is no backshift.

First, we refer to the two main types of reported speech in English; direct and indirect, the most frequent reporting verbs in direct and indirect speech, and the role of backshift and other changes that occur in indirect speech. Then we briefly describe free direct and free indirect speech. Next, we give a quick overview of a 200,000 words corpus (i.e. the Serbian component of ICLEv3), the *AntConc* v3.5.8 software, and queries used to extract examples of reported speech.

The results indicate that the most common reporting verbs in direct speech in Serbian EFL students' argumentative writing in English are *say* (43 examples), and *ask* (6 examples). This is in line with the verbs most frequently used by native speakers. On the other hand, the most frequent reporting verbs used in indirect speech are *say* (432 examples; 190 with the conjunction "that", hereinafter 432/th190), *think* (418/th99), *believe* (109/th100) *tell* (82/th4), *claim* (72/th46), and *ask*

(72). The significant distribution of the verb *claim* in the reporting clauses in indirect speech might be considered a characteristic of Serbian EFL students' interlanguage. Most of the reporting verbs singled out are used in the present tense. In such instances where the reporting verb is in the past tense, the tense in the reporting clause mainly adheres to the prescriptive rules, i.e. there is backshift. In the few examples where there is no backshift, an error analysis is performed, yet we cannot conclusively say whether exceptions to the rules were observed by the students. However, the interference from students' native language is recognised in several examples with no backshift. Finally, free direct speech is registered in 14 examples (e. g. rhetorical questions, nominalisations), while there are no examples of free indirect speech.

Further contrastive interlanguage analysis of the remaining 24 components of *ICLEv3* might reveal whether the linguistic choices made by Serbian EFL students' in their writing in English, in terms of their use of reported speech, can be detected in the interlanguage of other EFL students, and therefore deemed universal.

Key words: reported speech, direct speech, indirect speech, reporting clauses, backshift, argumentative essays, Serbian EFL students